

(LALE) DEVRİNDE İSTANBUL ÇEŞMELERİ

Fountains of Istanbul in Reign of Ahmet III (Tulip Era)

Seda Coşkun | Y.Mimar, Üsküdar Belediyesi

İnsanoğlu; temizlik ve su içme ihtiyacını karşılamak amacıyla ayrıca tüm dinlerin de özellikle temizlik gereksinimine önem vermesi nedeniyle, tarihin her döneminde çeşitli su yapıları yapmıştır. Bunlar kuyu, bend, sarnıç, su kemeri, maksem, su terazisi, köprü, havuz, kanallar ve çeşme gibi yapılardır. Türkler de gerek Anadolu öncesi buldukları topraklarda gerekse Anadolu'da çeşitli su yapıları ve özellikle hayır eseri olarak çeşmeler yaptırmışlardır. Anadolu'da antik medeniyetlerle başlayan çeşme yapım faaliyetleri Selçuklu ve özellikle Osmanlı Dönemi'nde daha da fazlaşmış, gelişen teknoloji ile birlikte her dönemde farklılaşan örnekler meydana gelmiştir. III. Ahmed Dönemi ile özdeşleşen Lale Devri'nde ise, klasik dönem özellikleri gösteren çeşmelerin yanı sıra kendinden sonra gelen Barok Döneme geçişi teşkil eden örnekler de görülmüştür. Ayrıca bu dönemde yeni bir unsur olarak anıtsal meydan çeşmeleri olgusu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çeşmeler, Lale Devri, III. Ahmed, Mimarî, 18. yüzyılda Osmanlı.

Humankind have made various water constructions in every period of history in order to satisfy the need for cleanliness and drinking water, furthermore for their religion to pay particular attention to the need for cleaning. These constructions are such as wells, dikes, cisterns, aqueducts, water gauges, bridges, pools, canals and fountains. The Turks have also built a variety of water structures in Anatolia, especially in the lands pre-Anatolia, and especially fountains as charity event. The fountain construction activities that started with ancient civilizations in Anatolia became more and more common in the Seljuk period and especially in the Ottoman period and with the developing technology. In addition, examples of distinguishing had occurred with developing technology in per period. In the Tulip Era identified with the Ahmed III. Period, there are also fountains showing the characteristics of the classical period, as well as examples of the subsequent Baroque transition. In addition, monumental square fountains emerged as a new element in this period.

Keywords: Fountains, Tulip Era, Ahmed III, Ottoman in 18th century.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Çeşme

030832

OSMANLI ÇEŞMELERİNE DAİR BİR KAYNAKÇA

03 Mart 2019

ERDAL OKUMUŞ

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

ÖZET

Çeşme kelimesi Farsça kökenli olup göz anlamındaki “çeşm” sözcüğünden gelmektedir. Osmanlı medeniyetinde mühim bir yere sahip olan çeşmeler, bilhassa şehirlerde semtlerin ve mahallelerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı şehirlerinde semtler genellikle bir camii, sıbyan mektebi ve çeşme etrafında biçimlenerek oluşmuşlar ve bu eserlerin yaptırıanlarının isimleriyle anılmışlardır. Çeşmeler, inşa masraflarının öbür eserlere nazaran daha az olması nedeniyle Osmanlı Devleti’nde her zümrenin hayrat olarak yaptırdığı eserler olmuşlardır. Hayatın aslı unsuru olan en mühim temin araçlarından olan çeşmeler Osmanlı Devleti’nde en çok ihtiyaç duyulan yapılardan olduğu için en çok inşa edilen yapı tipi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Su, Çeşme, Kaynakça

ABSTRACT

The word fountain originates from Persian and comes from the word “çeşm” meaning eye. Fountains which have an important place in Ottoman civilization, especially in cities, has played an important role in the shaping of neighborhoods and districts. In Ottoman cities, the neighborhoods were formed around a mosque, a sibian school and a fountain and they were called by the names of the builders of these works. Fountains, construction costs are less than the other works in the Ottoman Empire, because every part of the works were built as a good place. Fountains, which are the most important supply vehicles of life, have been the most constructed building type since they are one of the most needed buildings in the Ottoman Empire.

Key Words: The Ottoman Empire, Water, Fountain, Bibliography

GİRİŞ

Osmanlı mimarlığında su içme ve temizlik, ibadet amacıyla inşa edilen çeşmeler, hayır olarak neredeyse her sokakta yapılmışlardır. Çeşmeler; meydan çeşmeleri, duvar-cephe çeşmeleri, sütun çeşmeler, şadırvan çeşmeler gibi tiplere

TÜRK SANATINDA İNŞA EDİLEN (12.-20. YÜZYILLAR) ÇEŞME ÜSLUPLARI ÜZERİNE BİR DENEME

Çeşme

030833

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Erdal OKUMUŞ*

Özgür GÜLBUDAK*

03 Mart 2019

Özet

Geçmişten günümüze kadar medeniyetimizde ayrı bir öneme sahip olan su ile ilgili çeşitli mimari eserler ortaya konulmuştur. Bu mimari eserler arasında önemli bir yere sahip olan çeşmeler, Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte kesintisiz bir anlayışın ürünü olarak karşımıza çıkmışlardır. Anadolu'da varlık göstermiş Türk devletleri ve Beylikler Dönemi'nde yapılan çeşmeler, bilhassa şehirlerde, semtlerin ve mahallelerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu durumun nedeni çeşmenin maliyetinin diğer yapılara göre düşük olmasıdır.

"Türk Sanatında İnşa Edilen (12.-20. yüzyıllar) Çeşme Üslupları Üzerine Bir Deneme" adlı çalışmada, öncelikle Türk mimarisinde çeşme ve bölümlerinin ayrıntılı tanımı yapılarak, Türk mimarisinin çeşme gelişimi bağlamında 12.-20. yüzyıllar arasında inşa edilmiş çeşmelerdeki üslup gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Sanatı, Mimarlık, Çeşme

AN EASSAY ON FOUNTAIN STYLES THAT BUILT IN TURKISH ART

(12TH - 20TH CENTURIES)

Abstract

Various architectural works relevant to water, which have a distinct value in our civilization from the past to the present, have been put forward. The fountains which have an important position among these architectural works, emerge as a result of uninterrupted understanding within the settlement of Turks in Anatolia. The fountains were built during the Turkish States and Beyliks that existed in Anatolia, played a significant role in the

* Arş. Gör. Erdal OKUMUŞ, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Serdivan/SAKARYA, E-mail: erdalokumus@sakarya.edu.tr

* Arş. Gör. Özgür GÜLBUDAK, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Bornova/İZMİR, E-mail: ozgurblk2777@gmail.com

From the Heavens and Hills

— Gegme (030833)
— Kurtuba (111606)

من السماء ومن الجبال

THE FLOW OF WATER TO THE FRUITED TREES AND ABLUTION
FOUNTAINS IN THE GREAT MOSQUE OF CÓRDOBA

D. FAIRCHILD RUGGLES

Architecture and gardens are immensely visible cultural productions: large in scale, they impose themselves upon the viewer and claim attention for their beauty, splendor, and size. In most areas of the Islamic world, however, neither the building nor the garden could exist without a sophisticated and far-reaching system of water management to obtain, preserve, and distribute water to a community, a city, and its individual buildings. Art history, with its emphasis on visual representation and its inherited privileging of aesthetic judgments, tends to focus on the building as a cultural monument. But this essay investigates the way that a building – specifically the Great Mosque of Córdoba – functioned both within its own walls and in a larger environmental and hydraulic context.

In the southern half of al-Andalus – the name for Islamic Spain, from which we retain the modern regional name Andalucía – the wet winter months receive plenty of water but the hot, sunny summer months receive virtually none. The city of Córdoba receives 85 millimeters of rainfall in the

facing page: detail of pl. 60.

10 MAYIS 1993

- Çeşme

3930

Osmanlı döneminde yapılan çeşmelerin özellikleri ve son durumu ile ilgili bir değerlendirme. AL-MOHAMAD, Abd-Allah. Bil. Uz. Karadeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 1988. 53s. Danışman: Y.Doç.Dr.Zerrin Enön. Özet dili: Tü, İng.

13655
İstanbul çeşmelerindeki süslemeler. DOĞRUYOL, Ayhan. Bil. Uz. Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 1987. 79s. *
Danışman: Doç.Dr.Semra Germaner.

10 MAYIS 1993

- Çeşme

26 MAYIS 1993

- Çeşme

UYSAL,

A. Osman (Arş. Gör.), "Bolyadin'deki Kanuni Devri Çeşmeler", Ankara Sanat, 240, (Nisan 1986), 24 - 26.

18 MAYIS 1993

KUTLUAY,

Sibel "Anadolu Yakası Çeşmeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Turgut Övünç), Yıldız Üniversitesi, Mimarlık, 1987.

17 ARALIK 1993

030833 ÇEŞME
030834 ÇEŞME
AHMED, Nazimuddin and SANDAY, John, 'The Ruins of Paharpur'. Arts Asiatiques, 40, (1986), pp.22-35.

MUSTAFA SELEN DOĞRUYOL

17 ARALIK 1993

Çeşme

030833 ÇEŞME
030834 ÇEŞME
AHMED, Nazimuddin and SANDAY, John, 'The Ruins of Paharpur'. Arts Asiatiques, 40, (1986), pp.22-35.

MUSTAFA SELEN DOĞRUYOL

چشمه‌های آهکزادر آذربایجان شرقی: زاهدی، حبیب
نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی،

GÜLAY,

Arzu "Rumeli Yakası Çeşmeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Turgut Övünç), Yıldız Üniversitesi, Mimarlık, 1987.

18 MAYIS 1993

ش: ۳ و ۲، س: ۲۱، تابستان، پاییز ۱۳۴۸، ص: ۱۴۶-۱۵۶

- Çeşme

DOĞRUYOL,

Ayhan, "İstanbul Osmanlı Çeşmelerinde Ayna Bezemeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Mustafa Cezar), Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

10 SUBAT 1993

ÖNGE, Doç. Dr. Yılmaz : Türk su mimarisinde suluk adını verdiğimiz çeşmeler. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (1), 1981, 115-121 Bibliyografya

- Fez
- Çeşme

03679 BETSCH, W. The fountains of Fez. AARP 12 (1977) pp. 33-46.

R1009 III. Ahmed devri İstanbul çeşmeleri, 1703-1730. By Aynur, Hatice & Karateke, Hakan T. İstanbul, 1995. IRCICA Newsletter, 40 (1996), pp.28-29 (E)

Çeşme

29 HALIK 1999

MADDE
SONRA GELEN DOKÜMAN

Çeşme (TTM)
21 SUBAT 1992

2. defa

BONVALOT, G. Les ruines de la vallée du Sourkhane. Revue d'ethnographie 2 (1883), 185-401. ÇEŞME

2614 BATES, Ülkü [U.] Eighteenth-century fountains of İstanbul. 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, 23-27 Eylül 1991, Atatürk Kültür Merkezi - İstanbul: bildiriler. 9th International Congress of Turkish Art, 23-27 September 1991, Atatürk Cultural Center: contributions. Vol. 1. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995 (T.C. Kültür Bakanlığı yayınları, 1703; Özel-Kongre dizisi, 20-1), pp.293-297

Çeşme

20 EKİM 1999

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

26 MAYIS 1993

2049. Akurgal, Ekrem: Ancient civilizations and ruins of Turkey: from prehistoric times until the end of the Roman empire / by Ekrem Akurgal. [Transl. by John Whybrow...]. - 6. ed. - İstanbul: Haset Kitabevi, 1985. - VII, 398. 112 S. : zahlr. Ill. Kt. Literaturverz. S. 356 - 366

ÇEŞME

28 A 18337

714.09561
İS. İstanbul Çeşmeleri / compiled by İbrahim Hilmi Tanışık.- İstanbul: Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü, 1943. vol. in 1. (XV, 414; 575 p.): ill.; 23 cm.- (T.C. Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınlarından Seri, II. Sayı, 3) Contents: Vol. 1. İstanbul Ciheti - Vol. 2. Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri

3289

1. Fountains, Turkey I. Tanışık, İbrahim Hakkı (prep.) II. (Series)

IRICA

26 AGUSTOS 1991

ilim dalı: mim

madde: Çeşme

A. Br. : c. II, s. 386-387
B. L. : c. I, s. 2655-2657
F. A. : c. , s.
M. L. : c. IV, s. 202-203
T. A. : c. , s.

3456. Barışta, H. Ö.: İstanbul çeşmeleri: Beyoğlu cihe- İSTANBUL
tindeki meyva tabağı motifleriyle bezemiş tek cepheli anıt- ÇEŞME
çeşmeler; (Kaptan Hacı Hüseyin Paşa çeşmesi, Topçubaşı
İsmail Ağa çeşmesi, Kemankuş çeşmesi) / H. Örcün Barışta. - Ankara, 1991. - 88 S. : Ill. - (Kültür Bakanlığı yayınları; 1318 : Tanıtma eserleri dizisi; 39)
İnhalt: İstanbuler Brunnen. - Text türk. 9 E 7644.
ISBN 975-17-0866-4

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

15 MAYIS 1990

Çeşme

714.09561

is.

Istanbul Çeşmeleri / compiled by İbrahim Hilmi Tanışık.- İstanbul: Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü, 1943. vol. in 1. (XV, 414; 575 p.): 111.; 23 cm.- (T.C. Maarif Vekilliği Antikite ve Müzeler Müdürlüğü Yayınlarından Seri, II. Sayı, 3) Contents: Vol. 1. İstanbul Ciheti - Vol. 2. Beyoğlu ve Üsküdar Cihetleri

1.Fountains, Turkey I.Tanışık, İbrahim Hakki (prep.) II. (Series)

3289

IRACA

26 MAYIS 1993

2049. Akurgal, Ekrem: Ancient civilizations and ruins of Turkey: from prehistoric times until the end of the Roman empire / by Ekrem Akurgal. [Transl. by John Whybrow ...]. - 6. ed. - İstanbul: Haseki Kitabevi, 1985. - VII, 398. 112 S.: zahlr. Ill., Kt. Literaturverz. S. 356 - 366 28 A 18337

ÇEŞME

2614 BATES, Ülkü [U.] Eighteenth-century fountains of İstanbul. 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, 23-27 Eylül 1991, Atatürk Kültür Merkezi - İstanbul: bildiriler. 9th International Congress of Turkish Art, 23-27 September 1991, Atatürk Cultural Center: contributions. Vol. 1. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1995 (T.C. Kültür Bakanlığı yayınları, 1703; Özel-Kongre dizisi, 20-1), pp.293-297

Çeşme

20 EKİM 1999

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

Çeşme (TTM) 21 SUBAT 1992

2. serisi

BONVAL OT, G. Les ruines de la vallée du Sourkhane. Revue d'ethnographie 2 (1883), 885-401. ÇEŞME

R1009 III. Ahmed devri İstanbul çeşmeleri, 1703-1730. By Aynur, Hatice & Karateke, Hakan T. İstanbul, 1995.

Çeşme

IRCICA Newsletter, 40 (1996), pp.28-29 (E)

29 MARALIK 1999

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN

26 AGUSTOS 1991

ilim dalı: mim

madde: Çeşme

- A. Br. : c. 11, s. 336-337
- B. L. : c. 2, s. 2655-2657
- F. A. : c. , s.
- M. L. : c. 14, s. 202-203
- T. A. : c. , s.

3456. Barışta, H. Ö.: İstanbul çeşmeleri: Beyoğlu cihetindeki meyva tabağı motifleriyle bezenmiş tek cepheli anıt çeşmeler; (Kaptan Hacı Hüseyin Paşa çeşmesi, Topçubaşı İsmail Ağa çeşmesi, Kemankes çeşmesi) / H. Örcün Barışta. - Ankara, 1991. - 88 S.: Ill. - (Kültür Bakanlığı yayınları; 1318: Tanıtma eserleri dizisi; 39) Inhalt: İstanbuler Brunnen. - Text türk. ISBN 975-17-0866-4 9 E 7644

MADDE YAYIMLANDIKTAN SONRA GELEN DOKÜMAN 25 MAYIS 1996

Bamberg 1933; S. Nirven, *İstanbul'un Su Davası*, İstanbul 1950; "Bend", *İstanbul Ansiklopedisi*, V, 2493; A. Aytöre, "Türkler'de Su Mimarisi", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Tebliğleri*, 1959 [Ankara 1962], s. 45-69, lev. VI-XXIX. Kâzım Çeçen, *II. Bayezid Su Yolu Haritaları*, İstanbul 1997; a.mlf., *İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları*, İstanbul 1999; a.mlf., *Süleymaniye Su Yolları*, İstanbul 1986).

Çeşmeler

Şehrin her köşesinde, hemen hemen her sokağında, hatta aynı sokakta birkaç tane olmak üzere yüzlerce çeşme yapılmıştır. Her devrin sanat üslûbunun izlerini aksettiren, bazıları çok mütevazı, bazıları muhteşem ve iddialı olan bu küçük sanat eserleri, kitâbesiz, manzum kitâbeli ve mensur kitâbeli olmak üzere, bir ayırma ile sınıflandırılabilir. Değerli kitâbesi olan bir çeşme, Yedikule'de Samatya caddesi üzerinde bulunan 970 (1562/1563) tarihli Uşşâkî Tekkesi Çeşmesi'dir. Hattat Karahisârî'nin meşhur besmelesinin (krş. S. Ünver, *Hattat Ahmed Karahisârî*, İstanbul 1964, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, nr. T 1443) bir benzeri burada ayna taşına işlenmiş bulunmaktadır (İ.H. Tanışık, *Çeşmeler*, I, 14, nr. 12, res. s. 13). Bu değerli levha bugün yerinden sökülerek götürülmüştür. Ayasofya'da Lala Hayreddin Mescidi Kapısı yanında bulunan 1230 (1814/1815) tarihli başçuhadar Seyyid Ömer Ağa Çeşmesi'nde Enderunlu Vâsıf'ın manzumu tarihi, hattat Râkım tarafından güzel bir tâlik ile yazılmıştır (Tanışık, *Çeşmeler*, I, 236). İstanbul tarafında kitâbeli; 400'den fazla çeşme tespit olunmuştur; Galata, Be-yoğlu Haliç'in yukarı yakası Boğaz sahilleri, Üsküdar ve Kadıköy cihe-tiyle birlikte, bu sayı 794'ü bulmaktadır (İ. H. Tanışık, *İstanbul Çeşme-leri*, İstanbul 1943-45, I-II). Vakıf su şebekelerinin kurutulması başta olmak üzere, bilhassa cadde ve sokak genişletmek, arsalarından istifade etmek gibi sebeplerle bu çeşmelerden birçoğu ortadan kaldırılmıştır. Birkaçının kitâbesi müzeye taşınmış, diğer birkaçı da taşlarının başka yere taşınması suretiyle tekrar kurulmuştur. Bu arada bazı çeşmeler de esas yerlerinden kaldırılarak, çok uzak bölgelerde yeniden kurulmuş-tur. Bu hususta örnek olarak Yıldız'dan 1941'de Topkapı dışına götürülen 1259 (1842/1843) tarihli Bezmiâlem Vâlide Sultan (Tanışık, *a.e.*, I, 338) ve Tophane'de Nusretiye Camii önünden 1956'da Maçka'ya nakle-dilen mimar D'Aronco'nun yaptığı 1319 (1901/1902) tarihli II. Abdül-hamid (Tanışık, *a.e.*, II, 229) çeşmeleri gösterilebilir. Kadıköy'de 1209 (1794/1795) tarihli barok üslûbunda Dârüssaâde Ağası Hâlid Ağa Çeş-mesi, cadde üzerinden bir yan sokağa alınmıştır (Tanışık, *a.e.*, II, 392). Galata'da Bereketzâde Çeşmesi de kulenin dibine getirilerek burada sur duvarı harabesine yapıştırılmıştır. Kabataş'ta evvelce bir set üzerinde olan Hekimoğlu Ali Paşa Meydan Çeşmesi de 1957'de yerinden sökülüp,

aşağıda sahilde tekrar kurulmuştur. Bostancı'da Çatalçeşme (Tanışık, *a.e.*, II, 454; S. Eyice, "İstanbul-Şam-Bağdat Yolu", *Tarih Dergisi*, IX [1958], 99, 127; Tanışık'ın bu çeşme hakkında verdiği bilgiler yanlış) bulunduğu yerden biraz geri alınmıştır. Birçok çeşme de ileride yeniden kurulmak üzere taşları numaralanarak sökülüştür. Büyük Postaha-ne arkasında Damad İbrâhim Paşa, Atatürk Bulvarı üzerinde Şebsefâ Kadın Camii Kapısı yanındakiler, aynı bulvar üzerinde yalnız suya taşı Ayasofya Müzesi'nde bulunan Kırkçeşme, taşları Feriköy'de Sular İda-resi deposunda bulunan Kabataş'ta Silâhdar Yahyâ Efendi gibi.

Çeşmelerin büyük bir kısmı, bir duvara bitişik olarak inşa olunmuş tek bir yüzden ibaret küçük eserlerdir. Bunlara cephe çeşmeleri adını vermek mümkündür. Bazı hallerde bu çeşmeler, bir sokağın köşesinde inşa edilerek köşe çeşmesi şeklinde yapılmışlardır. Geniş veya ufak bir meydanın ortasında inşa olunan müstakil çeşmeler ise, eskiden beri meydan çeşmesi olarak ayırt edilmiştir. Bunların içinde Bâb-ı Hümayun önündeki III. Ahmed Çeşmesi gibi âbidevî olanları bulunduğu gibi, çok basit ve iddiasız olan meydan çeşmeleri de vardır. Surların iç tarafında Eğrikapı'da İvaz Efendi Camii'nin önündeki meydanda altı köşeli başka eşi ve benzeri olmayan ve maalesef kitâbesiz bir meydan çeşmesi dikkati çeker. Tek süslemesi saçağını teşkil eden taştan yontulma to-murcuk dizisidir. Bir değişiklik olmak üzere, bazı nâdir hallerde, çeş-menin mermer bir sütunun içinin oyulması suretiyle de meydana ge-tirildiği vâkidir. Böyle bir çeşme Koca Mustafa Paşa Camii avlusunda 1150 (1737/1738) tarihli Hacı Beşir Ağa (Tanışık, *a.e.*, I, 156), bir diğeri Tarabya'da 1247 (1831/1832) tarihli II. Mahmud (Tanışık, *a.e.*, II, 180), nihayet bir üçüncüsü Üsküdar'da, Selimiye civarında 1227 (1812) tarihli Nevnihal Hatun Çeşmesi'dir (S. Eyice, *a.e.*, IX, 84, 114). Beykoz çayırı-nın kenarında olan ve bu bölgede pek çok hayrat bırakan İshak Ağa'nın bir çeşmesi de mermerden yontulmuş, obelisk biçimindedir. Bir yüzün-de çeşme arka yüzünde bir mihrap işlenmiştir. Böylece çayırda açık ha-vada namaz kılındığında çeşme aynı zamanda kâble taşı görevi görmek-tedir. Nihayet bazı çeşmeler, başka sebepler olmak üzere, başka hayır binalarıyla birleştirilmiş ve bir mimari tertip meydana getirecek surette düzenlenmiştir. Genellikle çeşmenin beraberinde olan bina çeşidi, baş-ta sebil olmak üzere, sıbyan mektebi, cami ve mescit, hazîre ve nihayet hanlardır. Birkaç çeşmenin haznelerinin üstlerinde namazgâh vardır. Kadurğa Limanı'nda 1196 (1781/1782) tarihli Esmâ Sultan (Tanışık, *a.e.*, I, 206) veya Edirnekapı-Râmi arasında, Topçular'da 1027 (1617) tarihli Sadrazam Mehmed Paşa çeşmelerinde (Tanışık, *a.e.*, I, 64) haznenin üstü merdiven ile çıkılan bir namazgâh halindedir. Beylerbeyi'nde 1249 (1833/1834) tarihli çeşmenin ve Haydarpaşa Salacak arasındaki çukur arazideki 1064 (1654) tarihli çeşmenin arkalarında çimenlik halinde namazgâh sofaları vardır. Şimdi ikisi de ortadan kalkan Yenibahçe'de

Dissertation, University of Pennsylvania, 2009; Treptow, T., *Daily Life Ornamented, the Medieval Persian City of Rayy*, Chicago, 2007; Vanden Berghe, L., *Archéologie de l'Iran ancien*, Leiden, 1959; Voigt, M. M. and R. H. Dyson, «The Chronology of Iran», *Chronologies in Old World Archaeology*, ed. R. W. Ehrich, Chicago, 1992, vol. II; Young, R. and H. Fazeli, «Interpreting Animal Bones in Iran: Considering New Animal Bone Assemblages from Three Sites in the Qazvin Plain Within a Broader Geographical and Chronological Perspective», *Paléorient*, 2008, vol. XXXIV (2).

عباس مقدم

است. تیموتی متنی در پروژۀ پسا دکترای خود مواد به دست آمده توسط اشمیت را که بیشتر شامل سفال بود، مورد بازبینی قرار داده است. این برنامه از ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۴م ادامه داشته، و هم‌اینک نیز به صورت یک پروژۀ بین‌المللی غیر رسمی درآمده است و اعضای آن درصدد کسب اعتبار مالی برای چاپ گزارش نهایی به زبانهای انگلیسی و فارسی‌اند (متنی، «دپارتمان ...»، n.pn).

مآخذ: استفندیاری، آذرمیدخت، جایگاه فرهنگ چشمه علی در فلات مرکزی ایران، تهران، ۱۳۷۸ش؛ ذکا، یحیی و محمدحسن سمسار، تهران در تصویر، تهران، ۱۳۶۹ش؛ مجیدزاده، یوسف، گزارش سومین فصل حفريات در محوطه باستانی ازبکی، تهران، ۱۳۸۲ش؛ ملک شهیرزادی، صادق، «تأملی در علل جابه‌جایی استقرارهای پیش از تاریخ در حاشیة کویر در فلات مرکزی ایران»، *مجله باستان‌شناسی و تاریخ*، تهران، ۱۳۶۹ش، ش ۸ و ۹؛ همو، «گاه‌نگاری پیش از تاریخ فلات مرکزی ایران: دوران نوسنگی تا آغاز شهرنشینی»، همان، ۱۳۷۲ش، س ۹، ش ۲؛ همو و جبرئیل نوکنده، آق تپه، تهران، ۱۳۷۹ش؛ نوکنده، جبرئیل، معماری و شهرسازی در پیش از تاریخ ایران، از آغاز تا پایان هزاره پنجم پیش از میلاد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۷۶ش؛ نیز:

Coningham, R. A. E. et al., «Location, Location, Location: A Pilot Survey of the Tehran Plain in 2003», *Iran*, London, 2004, vol. XLII; id et al., «Socio-Economic Transformations: Settlement Survey in the Tehran Plain and Excavations at Tepe Pardis», *ibid*, 2006, vol. XLIV; Fazeli, H., *An Investigation of Craft Specialisation and Cultural Complexity of the Late Neolithic and Chalcolithic Periods in the Tehran Plain*, Unpublished PhD Dissertation, University of Bradford, 2001; id, «Chalcolithic Archaeology of the Qazvin Plain», *Persian Antiques Splendour, Mining Crafts and Archaeology in Ancient Iran*, ed. Stollner et al., Bochum, 2004; id et al., «Cheshmeh-Ali Revisited: Towards An Absolute Dating of the Late Neolithic and Chalcolithic of Iran's Tehran Plain», *Iran*, London, 2004, vol. XLII; id et al., «Socio-Economic Transformations in the Tehran Plain ...», *ibid*, 2007, vol. XLV; Ghirshman, R., *Fouilles de Stalk*, Paris, 1938; Goode, J. F., *Negotiating for the Past Archaeology, Nationalism, and Diplomacy in the Middle East, 1919-1941*, Austin, 2007; Keall, E. J., «The Topography and Architecture of Mediaeval Rayy», *Akten des VII. Internationalen Kongresses für Iranische Kunst und Archäologie*, (München 7-10, September 1976), Berlin, 1979; Majidzadeh, Y., *The Early Prehistoric Cultures of the Central Plateau of Iran, An Archaeological History of its Development During the Fifth and Fourth Millennia B. C.*, Unpublished PhD Dissertation, The University of Chicago, 1976; id, «Lapis Lazuli and the Great Khorasan Road», *Paléorient*, 1982, vol. VIII (1); id, «Sialk III and the Pottery Sequence at Tepe Ghabristan, the Coherence of the Cultures of the Central Iranian Plateau», *Iran*, London, 1981, vol. XIX; Malek Shahmirzadi, S., «Private Houses at Zagheh: A Sixth Millennium B. C. Village in Iran», *Bulletin of the Ancient Orient Museum*, Tokyo, 1990, vol. XI; id, *Tepe Zagheh, A Sixth Millennium B. C. Village in the Qazvin Plain of the Central Iranian Plateau*, Unpublished PhD Dissertation, University of Pennsylvania, 1977; Mashkour, M. et al., «Investigations on the Evolution of Subsistence Economy in the Qazvin Plain (Iran) from the Neolithic to the Iron Age», *Antiquity*, London, 1999, vol. LXXIII; Matney, T., *Department of Classical Studies, Anthropology and Archaeology, University of Akron, USA*, <http://gozips.uakron.edu/%7Ematney/> (accessed 15/12/2010); id, «Re - excavating Cheshmeh Ali», *Expedition*, Philadelphia, 1995, vol. XXXVII (2); Matthews, R. and H. Fazeli, «Copper and Complexity: Iran and Mesopotamia in the Fourth Millennium B. C.», *Iran*, London, 2004, vol. XLII; McCown, D. E., *The Comparative Stratigraphy of Early Iran*, Chicago, 1942; Pézard, G. and G. Bondoux, «Mission de Téhéran», *Mémoires de la délégation en Perse*, Paris, 1911, vol. XII; Rante, R., «The Iranian City of Rayy: Urban Model and Military Architecture», *Iran*, 2008, vol. XLVI; Schmidt, E. F., «Rayy Excavation Log Books 1934 and 1935 Season», Unpublished, Available at <http://gozips.uakron.edu/%7Ematney/> (accessed 15/12/2010); id, «Rey Research, 1935, Part 1», vol. VI(3), Part 2, vol. VI(4), *University Museum Bulletin*, 1936; Thornton, Ch. P., *The Chalcolithic and Early Bronze Age Metallurgy of Tepe Hissar, Northeast Iran: A Challenge to the Levantine Paradigm*, PhD

چشمه‌های مقدّس، چشمه‌های طبیعی آب سرد یا آب گرمی که از دیرباز در فرهنگ جهان اسلام جنبه تقدس داشته‌اند و مردم خوردن آب آنها و یا خودشویی در آنها را متبرک و درمانگر بسیاری از بیماریها و دردها و تقرب به درگاه خداوند و برخی از مقدسان دینی و مذهبی می‌پنداشته‌اند.

انگیزش پیدایی: ایرانیان از دیرباز برای پدیداری چشمه‌های مقدس انگیزه‌هایی اساطیری، دینی - آیینی و حتی جادویی می‌پنداشته‌اند. بنابر کهن‌ترین روایت تاریخ اسطوره‌ای ایران، در اثر برخورد تیر برکشیده از کمان میترا به تکه‌سنگی از خارا، آبی از آن بیرون می‌تراود و چشمه‌ای پیوسته زایا روان می‌شود. برپایه این باور، در کیش میترایسم نقش ولادت میترا را در پرده‌های نقاشی معمولاً در کنار چشمه آب می‌نگاریدند (ورماژرن، ۱۱۱-۱۱۲) و آیین میترایبی را درمراهیهایی که در جوار چشمه آب یا جویبار آبی قرار داشت، برپا می‌کردند (رضی، ۲۱۰/۷/۱؛ نیز برای آیین شست‌وشوی تمثیلی الاهیگان و ایزدان در دوران باستان، نک: الیاده، ۱۹۶-۱۹۵).

در میان اقوام سامی نیز آیین شست‌وشو و تطهیر در آبهای مقدس نقش بسیار مهمی داشته است (اسمیت، ۱۸۴؛ نیز برای آیین قالی‌شویی (شهید شویی و تطهیر) در سرچشمه شازده حسین اردهال، نک: بلوکباشی، *قالی‌شویان ...*، ۵۶-۵۸). فرایند آیین اندیشه را بعدها در انتساب پدیداری چشمه‌های مقدس به یکی از مقدسان مذهبی در دینهای رسمی جهان و ذهنیت پیروان مذاهب مختلف می‌توان مشاهده کرد (برای چشمه‌های منسوب به مقدسان، نک: ه. د. آبگرم). مثلاً پدیداری ۱۲ چشمه آب در میان راه مصر و کنعان در اثر ضربه عصای حضرت موسی(ع) بر سنگها (بقره/۶۰؛ نیز نک: آندراج، ۱۴۴۰/۲)، و نسبت دادن چشمه‌هایی به حضرت سلیمان(ع) در سرزمین ایران و پیدایی هریک از آنها در اثر قدم (قدمگاه) و اشاره آن حضرت، مانند چشمه سلیمان در حوالی دوساری جیرفت (اعتمادالسلطنه، ۲۲۱۰/۴)، و چشمه آبگرم سلیمان در دامنه تخت سلیمان برای حمام کردن بلقیس (سالور، ۹۴/۱). همچنین ظهور چشمه‌هایی مقدس در اثر اصابت عصای حضرت علی(ع) مانند «چشمه‌علی» شهرری (هدایت، ۱۵۸)، یا در اثر ضربه نیزه ایشان

1. Department ...

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد نوزدهم، تهران، ۱۳۹۰

- Geşme
- Sebils

EIGHTEENTH CENTURY ISTANBUL ÇEŞMES AND SEBİLS IN THE OTTOMAN EMPIRE

*Betul Bakır**

The importance of water in human's life guided the first philosopher Thales to determine that the main substance of the existence of the cosmos is water and that everything derived from it. In world cultures, no substance in human nature and usage is as important as water is. Water usage is also important in regard to cleanliness. In 2000 B.C., in the Middle East, toilets were found in the relics of some palaces. Baths, bathrooms and toilets with a sewer system were built during the Roman Empire.¹ In addition to physical cleanliness, the belief that water is "sacred", creates a spiritual cleanliness, predominated in some civilizations. In civilizations like Ganges, Indus, Sumer and Egypt,² besides providing hygiene and agriculture, water was also a means for worship. For example, in the Far East, antique Buddhist temples were established near rivers.

Water Culture in Historical Istanbul

Water was first brought to Istanbul from Thrace to the west of the city in the Byzantine period at the time of Hadrianus (113-124). In 368, during the period of Valens, the aqueduct of *Bozdoğan* which is 974 meters in length; in the Constantine period, first water stores and the aqueduct of Valens; in 421, the cistern in *Edirnekapi*, 244 meters in length built by Aetios, later on the underground cistern, *Binbirdirek* was constructed.³

In 1453, with the conquest of Constantinople, Sultan *Mehmed* the Conqueror ordered the restoration of the ancient waterways and the cisterns inherited from Romans and the new additions to them. Waterlines built by the Byzantine Emperor, Valens and later on ruined were repaired by the order of Sultan Mehmed while new waterlines, named *Fatih* and *Turunçlu*, were added. In order to tackle the great scarcity of water in the 16th century, Sultan Süleyman the Magnificent charged Sinan, the royal architect with creating new water supplies and improving the existing ones during his reign.

As Sinan repaired the ancient aqueducts, he also completed in 1563 the *Kırkçeşme* water system where waters from Belgrade Forest were gathered. By constructing the aqueducts of *Uzunkemer*, *Kovukkemer*, *Güzelcekemer*, *Moğlova*, *Müderrişköy* and a deep basin, he channelled all these waterlines into a neighbourhood called *Kırkçeşme* where they were distributed to the city.⁴ With eighteen waterlines in all, water was supplied to the mosques, fountains, imarets, mosque complexes, the *Darıüşşifa* and the barracks. Also new fountains were built.

For the supply of the water at the Süleymaniye Complex and Şehzade Mosque, springs west of the city were used. 24 fountains in the city were supplied by two branches entering from *Edirne* and *Atışalanı*.⁵

* İstanbul/TÜRKİYE. e-mail: bakir63@yahoo.com

general value of “skillful” with a shade of “rebel”; see REBELLION), which is applied to a jinn, but it is not the name of a particular class of demons.

As with other aspects of belief, the Qur’ānic account of spiritual beings has generated a wide range of variations at the local level. For a large group of believers these spiritual beings are, at best, of philosophical importance only and of little practical concern as a sensible representation of the spiritual world. Others consider the veracity of their possible interference only in rare circumstances. But recent ethnographic research has shown that belief in spiritual beings persists as a regular ingredient of everyday life in various parts of the Muslim world.

Stefania Cunial

Bibliography

Primary: Bukhārī, *Ṣaḥīḥ*; trans. O. Houdas and W. Marçais, *Les traditions islamiques*, 4 vols., Paris 1977; Ibn al-‘Arabī, Muḥyi l-Dīn Abū ‘Abdallāh Muḥammad b. ‘Alī, *al-Futūḥāt al-makkiyya*, 4 vols., Cairo 1911; al-Ikhwān al-Ṣafā’, *Rasā’il Ikhwān al-Ṣafā’*, Beirut 1957; al-Qazwīnī, Abū Zakariyā’, *‘Ajā’ib al-makhlūqāt wa-gharā’ib al-mawjūdāt*, Cairo 1956; Ṣuyūṭī, *Durr*; id., *al-Ḥabā’ik fī akhbār al-malā’ik*, Cairo 1990; id., *Laqṭ al-marjān fī aḥkām al-jānn*, Cairo 1908; Ṭabarī, *Tafsīr*, ed. Shākir.
Secondary: W. Atallah, Ġibt and Ṭāghūt dans le Coran, in *Arabica* 17 (1970), 69-82; L. Berger, Esprits et microbes. L’interprétation des ġinn—dans quelques commentaries coraniques du XX siècle, in *Arabica* 47 (2000), 554-62; W.S. Blackman, The *karīn* and *karīneh*, in *Journal of the Royal Anthropological Institute* 56 (1926), 163-9; C.E. Dubler, L’ancien orient dans l’Islam, in *SI* 7 (1957), 47-75; T. Fahd, Angeli, demoni e ginn in Islam, in D. Meeks et al., *Geni, angeli e demoni*, Roma 1994, 129-80; id., *Le panthéon de l’Arabie centrale à la veille de l’Hégire*, Paris 1968; G. Fartacek, Begegnungen mit Jinn, in *Anthropos* 97 (2002), 469-86; A. Gingrich, Spirits of the border, in *QSA* 13 (1995), 199-212; J. Henninger, Geisterglaube bei den vorislamischen Arabern, in *Festschrift Paul Schebesta zum 75. Geburtstag*, Vienna 1963, 279-316; repr. J. Henninger, *Arabica sacra*,

Freiburg 1981, 118-69; G.D. Hornblower, Traces of a ka-belief in modern Egypt and old Arabia, in *IO* 1 (1927), 426-30; Cl. Huart, *Le livre de la création et de l’histoire*, 2 vols., Paris 1901; M. Iqbāl, *The reconstruction of religious thought in Islam*, ed. and annot. M.S. Sheikh, Lahore 1986; A. Khadir, *Mal, maladies, croyances et thérapeutiques au Maroc*, PhD diss, Université de Bordeaux 1998; R. Köbert, Das koranische “ṭāghūt”, in *Orientalia* n.s. 30 (1961), 415-16; repr. Paret (ed.), *Koran*, 281-2; G.J. Obermeyer, *Ṭāghūt, man’*, and *sharī’a*. The realms of law in tribal Arabia, in W. al-Qādī (ed.), *Studia Arabica et Islamica. Festschrift für Ihsān ‘Abbas on his sixtieth birthday*, Beirut 1981, 365-71; S.M. Zwemer, Animism in Islam (Hair, finger-nails and the hand), in *MW* 7 (1917), 245-55.

Spring see SEASONS

Springs and Fountains

- Geşme

Natural or artificial sources of water that issue from the earth and — in contrast to wells — provide running water (q.v.).

There are several Arabic words for a natural spring. The most common designation is *‘ayn*, which occurs twenty-one times in the Qur’ān (with the respective dual and plural forms *‘aynān* and *‘ayūn*; e.g. Q 2:60; 15:45; 34:12; 55:50). The word *ma‘īn* — probably of Syriac or Hebrew origin (see FOREIGN VOCABULARY) — is used four times (Q 23:50; 37:45; 56:18; 67:30); *yanbū’* (Q 17:90) and its plural *yanābī’* (Q 39:21) each appear only once. Although the Arabic term for hot springs, *ḥamma* (pl. *ḥammāt*), does not appear in the Qur’ān, *ḥamīm* is used fourteen times for the boiling water of hell (e.g. Q 6:70; 10:4; 22:19; see HELL AND HELLFIRE; REWARD AND PUNISHMENT). There is no special Qur’ānic expression for artificial fountains, such as *fawwāra* (pl. *fawwārāt*) or *nāfūra* (pl. *nawāfir*).

General characteristics

As objects of religious interest, springs are characterized above all by two aspects: on

KIŞLA MİMARİSİ / <i>Zuhâl Çetiner Doğdu</i>	178
SURİYE'DE ERKEN OSMANLI DÖNEMİNE AİT YAPILARDA SÜSLEME VE BEZEMELER / <i>Lamia Al-Jasser</i>	190

Osmanlı Sivil Mimarisi

TÜRK EVİNİN MİMARİSİ / <i>Doç. Dr. Turgut Cansever</i>	200
İLK OSMANLI SARAYLARI VE TOPKAPI SARAYI / <i>Doç. Dr. Necla Arslan Setin</i>	204
OSMANLI POLİTİK SİSTEMİNİN OSMANLI SARAY MİMARİ MEKAN ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ / <i>Zafer Sağdıç</i>	211
TÜRK MİMARİSİNDE DARÜŞŞİFALAR / <i>Prof. Dr. Gönül Cantay</i>	218
TÜRKİYE KÖPRÜLERİ / <i>Prof. Dr. Gülsün Tanyeli</i>	231
BAŞKENT İSTANBUL'DAN ÖRNEKLERİYLE OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ ÇEŞMELERİ / <i>Prof. Dr. H. Örcün Barışta</i>	242
OSMANLI ÇEŞME MİMARİSİ / <i>Doç. Dr. Nuran Kara Pilebvarian</i>	247
OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDEN KUŞEVLERİ / <i>Prof. Dr. H. Örcün Barışta</i>	252

D. Geleneksel Sanatlar

Hat

TÜRK HAT SANATINDA "CELİ" KAVRAMI / <i>Prof. h.c. M. Uğur Derman</i>	256
TÜRK DÜNYASINDA HAT SANATI / <i>Prof. Dr. Ali Alparslan</i>	266
KLÁSİK DÖNEM OSMANLI MİMARİSİNDE CELİ YAZILAR / <i>Yrd. Doç. Dr. Fevzi Günüç</i>	274
TÜRK KİTAP SANATLARINDA MÜREKKEP / <i>Bahattin Yaman</i>	283

Tezhip, Minyatür, Kati', Ebrû ve Cilt

TÜRK TEZHİP SANATININ ASIRLAR İÇİNDE DEĞİŞİMİ / <i>Doç. Dr. F. Çiçek Derman</i>	289
TÜRK TEZHİP SANATI / <i>Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Özcan</i>	300
TÜRKLERİN SANATA BAKIŞI VE TEZYİNİ SANATLARDA DESEN ÇİZME TEKNİĞİ / <i>Dr. İnci Ayan Birol</i>	308
OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE MİNYATÜR / <i>Doç. Dr. Banu Mahir</i>	316
TÜRK SANATINDA İNCE KAĞIT OYMACILIĞI (KATI') / <i>Gülbün Mesara</i>	323
TÜRK EBRÛ SANATI / <i>Yrd. Doç. Dr. Ahmet Saim Arıtan</i>	328
BİLGİ VE SANATI KAPLAYAN SANAT: CİLTÇİLİK / <i>Zeynep Balkanal</i>	341

Çini

OSMANLI ÇİNİ SANATI / <i>Prof. Dr. Yıldız Demiriz</i>	350
OSMANLI DÖNEMİNDE ŞAM ÜRETİMİ ÇİNİLER / <i>Doç. Dr. Sitare Turan Bakır</i>	358
OSMANLI DÖNEMİ TÜRK ÇİNİ SANATI / <i>Dr. E. Emine Naza-Dönmez</i>	366
OSMANLI DEVRİ SERAMİK SANATI / <i>Dr. Nürşen Özkul Fındık</i>	375

Dokumacılık ve El Sanatları

OSMANLI DÖNEMİ HALI VE DÜZ DOKUMA YAYGILARI / <i>Prof. Dr. Bekir Deniz</i>	385
--	-----

MADDE 10/A-MAVİB ZUPA
SONBAKIM VE YERLEŞTİRME
SÖZLEŞİMİNE GÖRE

18 MAYIS 2010

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

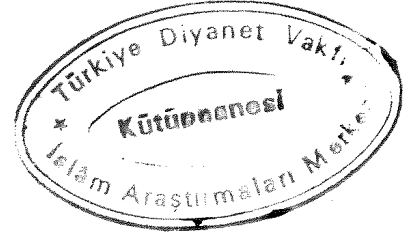
171033

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	171033
Tas. No:	725.856 TALİ

İSTANBUL'UN MEYDAN
ÇEŞMELERİ

(030833)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİN TALASOĞLU
8858

Yöneten: Prof. Dr. Ara ALTUN

Valiye Gökbeli.
Ali.
28.08.1994

İSTANBUL - 1994

KONYA ÇEŞMELERİ

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur
HAYDOĞU YAYINLARI
KONYA, SELİM DOKÜMAN

25 HAZİRAN 1993

Mustafa SÖNMEZ
Hüdavendigâr AKMAYDALI

İnsan hayatında suyun önemini anlatmaya lüzum yoktur. İslamiyetin başlangıcından itibaren ise su Müslümanlar için ayrı bir önem kazanmıştır. İnsanın hayatını idame ettirmesinden başka Müslümanların maddi ve manevi bütün temizliğini su ile yapması, Kuran-ı Kerim'de su hayrı ile ilgili ayetler ve Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hadisleri her Müslümanı su hayrı yapmaya sevk etmiş ve böylece su, birçok kültür ve sanat eserinin meydana gelmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Cumhuriyetin ilanına kadar vakıf suretiyle meydana getirilen vakıf sular ve tesisler 1926 yılında çıkarılan bir kanunla Belediyeler ve Köy İhtiyar Meclislerine devredilmiştir. Ancak yine aynı kanunla eskiden beri vakıf suyu bulunan vakıf akar ve hayratın sularının parasız temin edilmesi öngörülmüştür.

Cumhuriyetin ilanına kadar vakıf yolu ile meydana gelen su vakıflarını ve tesislerini Türkiye çapında incelemeye gücümüz yoktur. Ancak Konya'da Selçuklu, Beylik ve Osmanlı döneminde yapılan su vakıflarından bir nebze bahsettikten sonra esas konumuz olan Konya Çeşmelerine geçmek istiyoruz.

İslamiyetin ilk çıkış yerinin su bakımından fakir olması ve dolayısıyla Müslümanların suya olan hasreti, çok zengin olmayan ve padişah, vezir ve zengin kişiler gibi Allah rızasını kazanmak için büyük paralar gerektiren mescid, cami, han, hamam, köprü vs. gibi eserler yapamayan hayırseverler, ayet ve hadislerin ışığı altında ve Hz. Peygamberin (S.A.V.) torunu Hz. Hüseyin'in (R.A.) ve yakınlarının Kerbela'da bir damla suya hasret olarak şehid olması gibi sebeplerle, hiç olmazsa bir su hayrı yapmak üzere yola çıkmışlar ve bu suretle Türk kültür ve sanat hayatında zengin su vakıflarını, su yollarını, duvar, sokak, meydan çeşmelerini, abdest musluklarını, sebilleri, selsebilleri meydana getirmişlerdir. Bu yarışa padişah, vezir ve zengin kişiler de iştirak etmiş ve bugün varlığıyla gurur duyduğumuz eserleri bize bırakmışlardır. Bunların başında İstanbul'da Sultan III. Ahmet Çeşmesi gelmektedir.

Makalemize başlarken Konya'nın su ihtiyacının Selçuklu, Beylik ve Osmanlı Dönemlerinde nasıl meydana getirildiğini bir miktar açıklamakta fayda görüyoruz.

Kazvinli Hamdullah Müstevfi (Ölümü M.1349), Nüzhet-ül Kulup adlı eserinde Konya şehir suyunun şehrin batısındaki dağlardan geldiğini ve şehir kalesinin batı kapısı tarafında bir kümbette toplandığını ve bu kümbetin dışında 300 küsür lüleden su aktığını yazmaktadır.

Kazvinli Hamdullah Müstevfi'den başka Evliya Çelebi, Katip Çelebi, ve Ebubekir Efendi eserlerinin Konya ile ilgili bölümlerinde Konya şehir suyunun şehrin batısındaki dağlardan geldiğini ve kalenin batı kapısı önündeki büyük kubbenin altında toplandığını ve buradan şehre dağıtıldığını anlatmaktadırlar. Şehrin içme ve kullanma suyunun toplandığı bu kubbe bugün Havzan dediğimiz semtteki su depolarının bulunduğu yerdedir. Bir zelzele neticesinde yıkılmıştır. Burada toplanan sular, buradan şehrin muhtelif yerlerine dağıtılmaktadır. Yıkılan Havzan maksiminden arta kalan birkaç parça taşla Havzan'da bir çeşme yapılmıştır.

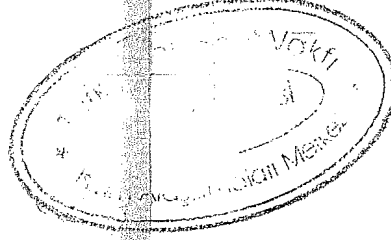
Havzan maksiminin kesin olarak kimin zamanında yapıldığı ve tarihi bilinmemektedir. Ancak Havzan Çeşmesi'ndeki kitâbeden İ. Hakkı Konyalı kitâbede I. Alaeddin Keykubat'ın ismi geçtiğinden Havzan Maksimi'ni I. Alaeddin Keykubat'ın yaptığını Konya Tarihi isimli eserinde yazmaktadır. Naci Fikret Baştağ'ta makalesinde aynı fikri savunmaktadır. Bizce de akla en uygun geleni budur.

I. Alaeddin Keykubat Meram Suyu'nu Havzan'daki maksime getirtmiş ve buradan şehrin muhtelif yerlerine dağıtmıştır. Mahalle veya sokaklarına çeşme yaptıracak hayırseverlerde bu depodan, yaptırdıkları çeşmeye su götürmüşlerdir. Ayrıca Selçuklu Devrinde Konya'ya su getiren ve sebil yapanların başında Sahip Ata Fahrettin Ali gelmektedir. Sahip Ata'nın Konya'da kırk çeşme yaptırdığını İ. Hakkı Konyalı eserinde yazmaktadır. Sahip Ata Camii'nin tak kapısındaki emzikli sebiller de meşhur sebillerdendir.

Beylikler Devrinde Karamanoğulları'ndan Dizdar Ahi Murad ve Server Ağa ibn-i Abdullah'ın da Konya'da su vakfı ve çeşme yaptırdıkları bilinmektedir.

Osmanlı Döneminde Yavuz Sultan Selim, Konya'nın su işiyle özel olarak ilgilenmiş, Dutlu Suyu'nu şehre akıtmış ve on çeşme ile bir şadırvan yaptırmıştır.

D.2870

22 KASIM 2006

U.Ü. FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yıl: 2, Sayı: 2, 2000-2001

Bursa

MADDE SATIMLARDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

olarak kalır. Bu nedenle, gençliği eğitime sorumluluğunu üzerine alanlar, öğrencilerine fazla övülecek eylem örnekleri yerine, her şeyi yalnızca ödev ve bir insanın kendisine kendi gözünde verebileceği ve vermesi gereken değeri, ödevinin aksini yapmamış olmasının bilincine bağlamalıdır. Böyle bir yol izlendiğinde ise, eğitmenler, henüz olgun olmayan çok genç insanların bile bu konuda çok kısa zamanda keskin bakışlı olduğunu ve yargı güçlerini geliştirmeye yatkın olduklarını göreceklerdir.²²

Ahlâksal bir eğitimin amacı, insana kendi değerini duymayı öğretmek, onun duyular dünyasına ait bir varlık olmasının ötesinde düşünülür dünyaya da ait bir varlık olduğunu göstermektir. Bu da, ancak ahlâklılık insan kalbi üzerine saf ahlâksal güdüler olarak sunulursa olanaklıdır. Çünkü kişi ancak bu etkilenim sonucunda, muhakkak yerine getirmesi gerektiğine inandığı ödevlerini sırf eğilimlerinden dolayı yerine getirmediğinde kendini acı acı kınar ve düşünülür dünyanın yasası olan ahlâk yasasını kendinde bilinçlendirir. Bu nedenle, ahlâklılık ne kadar saf olarak sunulursa, onun insan kalbi üzerindeki gücü de o kadardır. Kişinin kendi mutluluğundan çıkan güdülerin her karışması, ahlâk yasasının insan kalbini etkilemesine bir engeldir.

Kant'a göre, kişinin ahlâksal eğitiminde öncelikle yapılması gereken şey şudur: "Ahlâk yasasına göre yargıda bulunmayı, kendi eylemlerimizi olduğu kadar başkalarının da özgür eylemlerini gözlemlemeyi izleyen doğal bir uğraşı, adeta bir alışkanlık haline getirmek ve onu, önce eylemin nesnel olarak ahlâk yasasına uygun olup olmadığını, uygunsu hangisine uygun olduğunu sorarak keskinleştirmektir".²³ Sonra da, kişinin duyusallığı üzerinde saf pratik aklın güdülerinin, yani ahlâk yasasına saygı güdüsünün etkili olabilmesi için, ona, ahlâksal bakımdan iyi eylem örnekleri vererek, kişinin buna doğrudan ilgi duymasını sağlamak gerekir. Dolayısıyla kişi, doğal yeteneklerini geliştirmeyi ödev saydığından örnek olarak gösterilen eylemi yapan kişiye sanki bir yasanın örneğini görür ve onun gibi olmayı tasarlar.²⁴

Sonuç olarak, Kant'ın insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmayış durumundan kurtulması olarak tanımladığı aydınlanmanın, yani ahlâksal bir eğitimin temel amacı olan aydın kişilik idesinin olanağını, a priori bir duygu olan ahlâk yasasına saygı duygusunun sağladığı görülmektedir. Çünkü ahlâk yasasının öznesi insan olduğundan insana saygı duygusu olarak da nitelendirilebilecek olan bu duygu, ahlâk yasasının istemeyi belirleme amacıyla kendisinden önce gelebilecek olan bütün eğilimleri engellemesiyle ortaya çıkan, dolayısıyla tutkusal olarak nitelendirilen diğer bütün duygulardan ayrı olan bir duygudur.

²² Kant, *y.z.e.*, s. 169.

²³ Kant, *y.z.e.*, s. 171.

²⁴ Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, s. 17.

BURSA'DA KİTABELİ OSMANLI ÇEŞMELERİ

Doğan YAVAŞ*

ÖZET

Bursa, içilebilir su kaynakları açısından zengin bir şehirdir. Uludağ'ın eteklerine kurulmuş olması, şehrin su ihtiyacını karşılamaya yetecek kaynağı sağlamıştır. Yakın bir tarihe kadar şehrin doğu kesiminin (Emirsultan, Yıldırım, Yeşil) su ihtiyacını Akçağlayan (Akçaalan) kaynağı, şehir merkezinin ihtiyacını ise Gökdere kaynağı karşılamaktaydı. Günümüzde ise şehir su şebekesi pik borularla yeniden düzenlendiğinden ve yeni menbaların da devreye girmesiyle şehre daha bol su verme imkânı doğmuştur. Umurbey, Müftü, Yenisu, Devlengeç, Kavak, Gümüş, Altın, Uluğ, Alişar, Erikli gibi başka su kaynakları olmakla birlikte bunların çoğu, zaman içinde kullanılamaz hale gelmiştir. Çeşme ve sebil kelimelerinin arasındaki fark şöyle açıklanabilir: Çeşme, kullanım amaçlı olan basit su yapıları anlamına gelirken sebil ise, hayırseverler tarafından abidevi şekilde yaptırılan ve ücretsiz su dağıtılan binaları ifade etmektedir. Önceleri her türlü hayır ve hasenat işini tanımlamak için kullanılan sebil kelimesi, sonradan sadece ücretsiz su dağıtılan tesisler için kullanılmıştır.

ABSTRACT

Ottoman Fountains with Inscription in Bursa

The city of Bursa is rich in terms of drinkable water resources. As she is placed on lower slopes of the Mount Olympus (Uludağ), the springs that are originating from this mountain provide enough water for the city use. The east side of the city (Emirsultan, Yıldırım, Yeşil) is supplied by Akçağlayan (Akçaalan) springs, where as water from Gökdere spring is consumed by the city centre. Although there were some other springs such as Umurbey, Müftü, Yenisu, Devlengeç, Kavak, Gümüş, Altın, Uluğ, Alişar, Erikli, these have been mostly destroyed over time and are not in use now.

* Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

100/100/100

T. C.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü

Yayımlarından

Seri : II

Sayı : 3

924/2

- Geyme

İSTANBUL ÇEŞMELERİ

5 TEMMUZ 1992 II

BEYOĞLU ve ÜSKÜDAR ÇİHETLERİ

Toplayan :

İbrahim Hilmi TANIŞIK

Maarif Matbaası Nakit İşleri Muhasibi

7/29

991
II

Türkiye Diyanet Vakfı	
İslam Araştırma ve Tercüme Merkezi	
Kayıt	716.098/111 TANİŞIK
Tasnif No :	8931-2

S/SL	...
...	...
...	...

İSTANBUL 1945 — MAARİF MATBAASI

T. C.
MAARİF VEKİLLİĞİ
Antikite ve Müzeler Müdürlüğü
Yayınlarından
Seri: II
Sayı: 3

924/1

İSTANBUL ÇEŞMELERİ

I

12 5 TEMMUZ 1992

İSTANBUL CİHETİ

Toplayan :

İbrahim Hilmi TANIŞIK

Maarif Matbaası Nakit İşleri Muhasibi

991
I

Türkiye Devletleri	
Millî Eğitim Bakanlığı	
Kayıt	8931-1
Tecrüf	714 09/1
	TAN /

İSTANBUL 1943 — MAARİF MATBAASI

Hayat Tarih Mecmua'sı, yıl: 5/ sayı: 6, 1. Temmuz 1969
s. 56-61. O. 1053

İSTANBUL'UN ÇEŞMELERİ

MAHİR İNCELENDİKTEN
SONRA GELEN DOKÜMAN

22 MAYIS 2001 Yazan : Ertan Ünal

ASIRLAR boyu devam eden Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türkiye'nin pek çok köşesinde olduğu gibi, İstanbul'da da gerek padişahlar, gerek devrin büyükleri tarafından çeşitli sanat eserleri yaptırılmış, saraylar, kasırlar, çeşmeler, camiler, sebiller bu güzel şehrin zinetleri olmuştur. Bunlar arasında yer alan ve bugün İstanbul'un çeşitli köşelerinde birer sanat âbidesi halinde ayakta duran çeşmeler, Türkler'de suya karşı duyulan sevginin eseridir. Susuzluk gidermenin sevap oluşu inancı ve ayrıca dinimizin temizliği emretmesi, yalnız İstanbul'da değil, Türkiye'nin dört tarafında büyük su tesislerinin, çeşmelerin, sebillerin yaptırılmasına yol açmıştır.

Bugün İstanbul'da bulunan ve gerek tarih, gerekse sanat bakımından değerleri çok büyük olan çeşmeleri incelemeye geçmeden önce, konumuzu ilgilendirdiği için şehrin su tesislerinin tarih boyunca geçirdiği gelişmeleri kısaca zikretmek gerekir.

İstanbul'da şehre su sağlamak amacıyla yapılan ilk tesisin Roma imparatorlarından Hadrianus zamanına rastladığı eski kaynaklarda belirtilmektedir. Hadrianus, Kâğıthane ve Alibeyköyü derelerinin sularını toplayıp şehre akıtmıştı. Daha

sonra imparator Valans, Milâdi 378 yılında Halkalı sularını kendisinin yaptırdığı Valaris kemeri (Bozdoğan kemeri) vasıtasıyla şehre getirmiş, Beyazıt meydanı civarındaki bir sarnıca akıtmıştı. Yine bu devirlerde, sık sık vukubulan kuşatmalar yüzünden şehrin su ihtiyacını karşılamak amacıyla şehrin muhtelif yerlerine su sarnıçları inşa ettirilmişti. Bunlar arasında I. Konstantin tarafından yaptırılan Binbirdirek ile imparator Jüstinyanus zamanında yaptırılan Yerebatan sarayı en önemlileridir. Azizler, Aetius, Aspar ve Mone sarnıçları da şehrin muhtelif yerlerine dağılmış olup zikredilmeye değer büyüklükteydiler. Bunların yanı sıra Fâtiht'e, Lâleli'de, Mercan'da, Sarayburnu'nda, Sultanahmet'te, çeşitli manastır, kilise ve evlerde kapalı sarnıçlar bulunmaktaydı.

İstanbul'un fethinden sonra Fâtiht, ileri gelen devlet erkânına şehrin Türkleştirilmesi için emir verdi. Bu emre göre şehrin çeşitli yerlerinde çeşmeler, hanlar, hammamlar, kervansaraylar, çarşılar yapıldı. Fâtiht, herkesten, malî gücüne göre bir şeyler yaptırmasını istemişti. Bu emir üzerine, şehrin dört tarafı kısa bir süre içinde, Türk mimarisinin özelliğini taşıyan eserlerle donatıldı. Ancak bunlar için de çeşmeler, gerekli su tesisinin olmayı-

şu yüzünden yok denecek kadar azdı.

İstanbul'un su derdine esaslı şekilde ilk el atan Kanunî Sultan Süleyman olmuş, bu padişah zamanında harap bir halde olan Kırkçeşme suyu tesisatı Mimar Sinan'ın eliyle ihyâ edilerek şehir bol suya kavuşturulmuştu. Kâğıthane'deki pınardan çıkan su, Uzunkemer, Güzelcekemer, Mağlova ve Müderris kemerleri vasıtasıyla şehre getirilerek dağıtılmış, inşası dokuz yıl süren bu tesis günümüzün parası ile 20 milyon liraya mal olmuştu. Ancak yine de şehrin belirli bir kısmına su verilebilmekteydi. Beyoğlu ciheti, Bizanslılar zamanındaki gibi susuzdu.

Kanunî Sultan Süleyman'dan sonra gelen padişahlar, yaptırdıkları ve adları ile anılan irili ufaklı bentlerle şehre su getirmeye devam ettiler. Bunlar arasında II. Osman'ın yaptırdığı, adını taşıyan bent, III. Ahmed'in Topuzludere üzerine yaptırdığı Büyükbent ve Cebeciköy, III. Mustafa'nın yaptırdığı Ayvat, III. Selim'in yaptırdığı Vâlide bendi, zikredilmeye değer büyüklüktedir.

Şehrin Beyoğlu yakası ise bol suya ancak I. Mahmud devrinde, yine bu padişah tarafından yaptırılan Topuzlu bendi

(Taksim Suyu) ile kavuşmuştu.

Şehirde yeni bir su tesisi yaptırın padişahlar, yayınladıkları fermanlarla, suyun fazlasının çeşme yaptırmak isteyen kişilere tahsis olunduğunu bildiriyorlardı. Bu fermanlar üzerine her devrin önde gelen kişileri, adlarını hayırla yâdetirmek amacıyla şehrin muhtelif yerlerine çeşmeler yaptırdılar. Böylelikle Türk sanatının ayrı bir dalı olan çeşme ve sebiller mimarisine doğdu. Bu mimarinin anıt vasfını kazanmaya başlaması ise XVIII. yüzyıla rastlar. Özellikle Lâle devrinde İstanbul birbirinden güzel, sanat bakımından çok değerli çeşmelere kavuşmuştur. Yine bu yüzyılda yaptırılan çeşmelerin sayısı diğer yüzyıllara oranla çok daha büyük olmuştur, şehirde 141'i İstanbul, 80'i Beyoğlu ve 71'i Üsküdar cihetlerinde olmak üzere 292 çeşme yaptırılmıştı (1). Bu rakam XVII. yüzyılda 93, XIX. yüzyılda ise 247'dir.

Çeşmeler hakkında etraflıca bir araştırma yapmış olan H. Tanışık'ın belirttiğine göre, İstanbul'da Beyoğlu ciheti

(1) Bu tasnifte günümüze kadar intikal eden çeşmeler esas tutulmuştur.

Topkapı Sarayı müzesinin giriş kısmı olan Bâb-ı Hümayûn'un karşısındaki III. Ahmed çeşmesinin eski bir gravürü.

Istanbul'un Çeşmeleri

MADDE YAZILANIN İSTAN
SONRA 2. İKİNCİ BİRİMİN
22 MAYIS 2001

Yazan: Ertan Ünal

ÇOPHANE çeşmesinin yüzlerinde yer alan süslemeler, Türk Rokoko stilindedir. Süsler arasında elma, armut, portakal, hurma gibi çeşitli meyvalar, vazoya konmuş çiçekler, ayrıca çeşitli çiçek demetleri motifleri de yer almaktadır.

Sebil, 4 sütun üzerine yerleştirilmiş olup, kapısının üstünde bir Besmele, çeşmelerin üzerinde de «Maşallah» yazısı yer almaktadır. Ahşap çatısı üzerinde irili ufaklı kubbeler bulunmaktadır. Çeşmenin kitabesi Vehbi tarafından kaleme alınmıştır.

Elli yıl öncesi çeşme bakımsızlık yüzünden harap bir haldeydi. Ahşap çatısı zamanın etkisiyle gittikçe eğilmiş, sebilin kubbeleri çökmüş, bronz parmaklıkları sökülmüş bir halde meydanın ortasında kendi kaderine bırakılan çeşme, 2 yıl süren bir onarım sonunda 1953 yılında eski şekline uygun hale getirilmiştir.

BİR ZİYARETİN HÂTIRASI: ALMAN ÇEŞMESİ

Istanbul'da çeşitli meydanları süsleyen ve her biri yapıldığı devrin mimarî özelliklerini taşıyan Türk yapısı çeşmelerin yanısıra, gerek görünüşü, gerekse yapı üslubu bakımından yabancıyı ilk anda ortaya koyan bir çeşme bulunmaktadır. Sultanahmet meydanında, park içinde bu-

lunan ve Alman Çeşmesi adını taşıyan bu çeşme, Alman İmparatoru II. Wilhem'in İstanbul'u ikinci ziyaretinin hâtırasi olarak 1901 yılında yapılmıştır.

1898 yılında İstanbul'a gelen ve devrin padişahu II. Abdülhamid tarafından ağır-lanan Alman İmparatoru II. Wilhem, kendisine gösterilen misafirperverlikten çok memnun kalmış, Türkler'e karşı duyduğu yakınlığı bir vesile ile ortaya koymaya karar vermişti. Bu sebeple vatanına döner dönmez, İstanbul'da her şeyiyle Alman yapısı olan bir çeşme yaptırmayı ve böylelikle ziyaretinin hâtırasını bir âbide halinde ayakta tutmayı kararlaştırdı. Bu amaçla, hazırlattığı projeye göre inşa ettireceği çeşmenin parçalarını İstanbul'a gönderdi. Gönderilen parçalar burada monte edilince ortaya Doğu mimarîsi üslubunun güzel bir örneği olan bir çeşme çıktı.

1 Ocak 1901'de tamamlanarak açılan çeşme sekiz köşeli olup, sekiz yeşil somaklı sütun üzerine oturtulmuş bir kubbesi bulunmaktadır. Çeşmenin içinde sütunların ortasında hazneyi örten ikinci bir mermir kubbe vardır. Sekiz köşenin yedisinde birer musluk vardır, sekizinci köşeden ise sekiz basamaklı bir merdivenle çeşme girilmektedir.

Çeşmenin sütun kaideleri, başlıkları, kubbe çemberleri, lüleler, Doğu üslubunda kabartma nakışlı tunçtan yapılmıştır. Zemin mozaik döşeli olup, kemerlerin hizasında sütunlar arasında yedi mermir kanape vardı. Su haznesini de örten sekiz sütun üzerine oturan büyük kubbenin içi altın mozaikle süslenmiş, buraya II. Abdülhamid'in tuğrası ile II. Wilhem'in arması işlenmiştir. Kemerler arasında İzzet Efendi'nin süslü hattı ile Ahmed Muhtar Bey'in 8 beyitlik tarih kıtası bulunmaktadır.

Çeşmenin su haznesinin kapı tarafında yer alan Almanca kitâbede şu satırlar vardır:

«Alman Kayzeri II. Wilhem 1898 yılında Osmanlılar'ın hükümdarı Şevketlü Abdülhamid II. nezdine ziyaretinin şükran hâtırasi olarak bu çeşmeyi yaptırdı.»

ÜSKÜDAR İSKELE ÇEŞMESİ

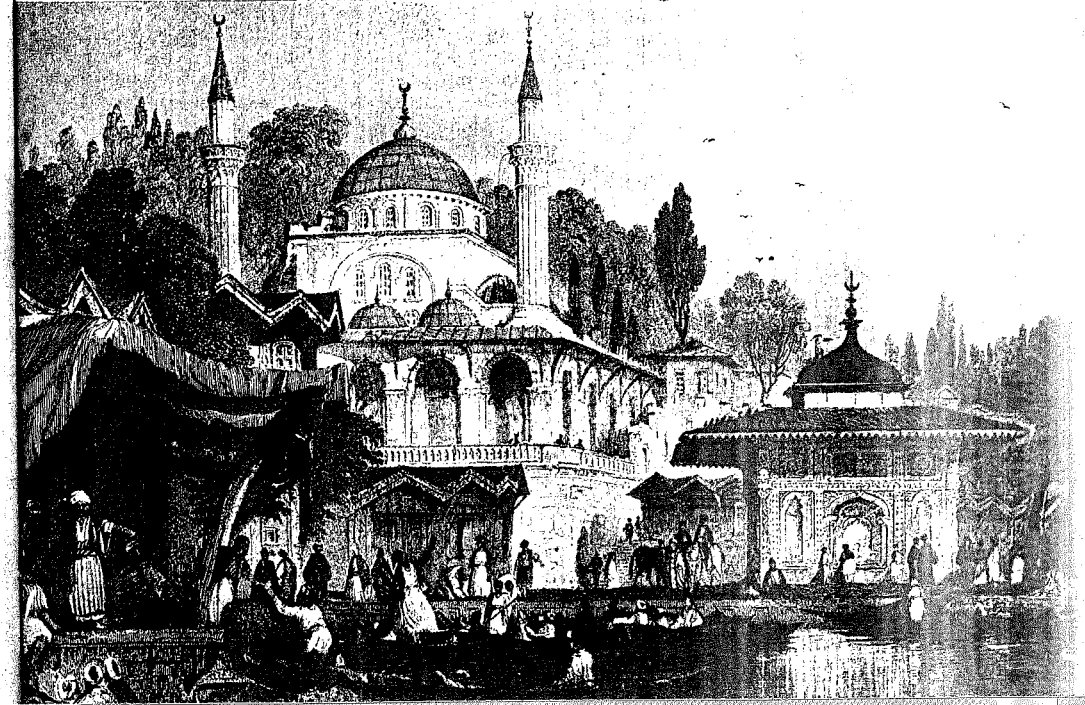
Yazımızın başında da anlattığımız gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu tam bir zevk ve safa devri olan, Lâle devrinde şehirde çeşitli saraylar, kasır ve su yolları ile çeşmeler yaptırılmış, böylelikle şehrin imarı cihetine gidilmişti. İşte bugün Üsküdar'da, iskelenin hemen arkasındaki meydan-

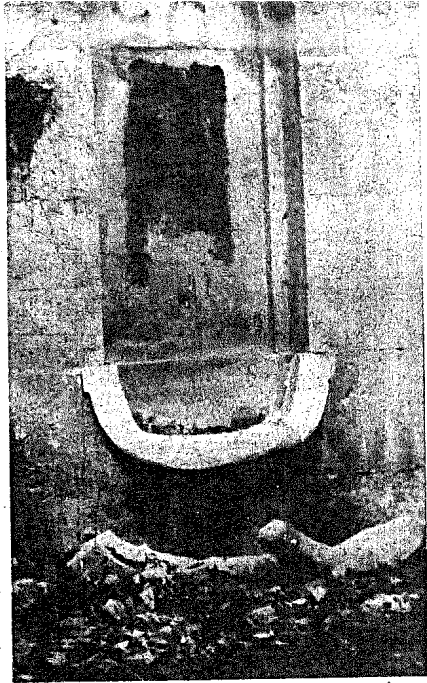
de yer alan ve bu yüzden halk arasında Üsküdar İskele Çeşmesi adıyla de bilinen çeşme de bu arada, annesi Gülnüş Sultan'ı hayır ile yâdetirmek için, devrin padişahu III. Ahmed tarafından yaptırılmıştı.

Hayatı boyunca hep hayır işleriyle uğraşan Gülnüş Emetullah Vâlide - Sultan başhasekiliği zamanında Mekke'deki Hasekiye imaret ve hayratını, büyük oğlu Sultan II. Mustafa zamanında Galata'da bugün çoktan yıkılmış, izi bile kalmamış olan Yeni Camii yaptırmıştı. Sultan III. Ahmed zamanında da Üsküdar'da Yeni Vâlide Camii'ni inşa ettiren Gülnüş Vâlide - Sultan, bu arada Üsküdar'ın su derdine de bir çare bulmayı düşünmüş, Vâlidebağ'ından Üsküdar'a indirttiği müstakil bir isale hattı ile hem bu cami ve sebilini susuz bırakmamış, hem de İnadıye'deki çeşmelerin akmasını sağlamıştı.

Gülnüş Vâlide - Sultan'ın 1715 yılında Edirne'de vefatından ve cenazesinin İstanbul'a getirilerek kendisinin yaptırmış olduğu Yeni Vâlide Camii önündeki açık türbeye defninden sonra, Sultan III. Ahmed annesinin adını hayırla yâdetirecek bir çeşme yapılması için Sadrazam Dâmad İbrahim Paşa'ya emir verdi. Dâmad

Üsküdar'daki Büyük Cami ve III. Ahmed çeşmesinin XVIII. yüzyılda yapılmış bir gravürü.

Aşıkhava tiyatrosunun karşısındaki çeşmenin hazin durumu.

Istanbul'da Mahvolan Çeşmeler

MADDE 1053 İSTANBUL
SONRA İZLENİMLERİ
22 MAYIS 2001

Yazan : OSMAN ÖZDEŞ

Mazimizin en değerli hâtıralarından olan çeşmeler günden güne mahvolmaktadır. El ele vermek ve hiç olmazsa, bu tarihî eserlerden bir kısmını kurtarmak lâzımdır.

ELİMDE fotoğraf makinesi, bağımda bir türlü eksilmeyen bir ızdırıp ile dolaşıp duruyorum... Bir toplumu millet yapan, mazisi; mazisine anlam veren, tarihî ve san'at eserleri değil midir? Galiba bu gerçeği bilenler kalmamış, kalanlar da, ya gözlerini kapatmışlar, ya da görmemezlikten geliyorlar! Ama bu bir kurtuluş çaresi midir? Millî hasletlerini kaybeden her toplumun yıkıldığını bilmiyor muyuz? Elele verip ata yadigarı yüce Türk-İslâm eserlerini kendi insanlarımızın mahvından kurtaramaz mı-

yiz? Yeni yetişenlere bu eserleri korumanın mukaddes bir hizmet olduğunu anlatamam mıyız?

Anlatacağlarım üç beş sahife içine sığmayacak kadar uzun, derdimiz dağlar kadar büyüktür. Tasavvuf anlayışının, Türk-İslâm mistisizminin, edebiyatının, tarihinin kaynağı, taş oyma san'atının emsalsiz örnekleri olan mezar taşları, üç beş madrabazin eline terk edilmiş, vur abalya parçalanıyor, yok ediliyor ve yine üç beş kendini bilmez in ocağında insanlara micir yapıyor; kamyonlarla bu-

ocaklara nakledilen nice değerli taşları gören tek bir sorumlu çıkmıyor! Bu nasıl şeydir? Mezar taşlarının mahvedilişini anlatmadan önce, çeşmelerin mahvını bir sefer de ben gözler önüne sereceğim.

Bir sene bile olmadı; çeşmelerin kurtarılması için bir ömür vermiş, yaşlı bir efendinin huzuruna çıkmış, ümit ile, neler yapabileceğimizi sormuştum. Yüzüme bakmış bakmış; «Seksen yaşıma ümitlerimi kaybede ede vardım. Aldırış eden olmadı. Bunca yaşımdan sonra, sizdeki ümide şaşarım!» demişti. Allah rahmet eylesin...

Günlerce göz göre göre kırılan, parçalanan, itelenen nice Türk-İslâm eserleri arasında, dertlendiğim çeşmeler için, neler yazarım diye tasalandım. Ama, kaynak eserlere baktığım zaman, benim gibi boşuna tasalanmış nice insanın gelip geçtiğine hüsrarla şahit oldum. Şimdi bu satırları, okuyucularımıza bir bağlantı kurarız, belki elele verip hiç olmazsa birkaç çeşmeyi kurtarırız ümidi, ama son ümidi içinde yazıyorum.

İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri adlı eserini yazmaya başladığında sene 1941'di; yayınladığında ise 1943. «Her ayak bastığı ilde medenî bir iz bırakmak hasletiyle yaratılmış olan Türk'ün hayırsever ruhu; topraklarımızın hemen her adım başında okul, medrese, imaret, darüşşifa ve mâbed gibi genel yapılar dışında çeşme, sebil, bentler, suyolları şeklinde yüzler ve yüzlerce eser bırakmıştır» diyordu, kitabına başlarken.

Gérard de Nerval ise «Doğuya Yolculuk» eserinde, Türk'ün suya karşı olan sevgisini şöyle anlatır: «Su içme zevki, Türkler'e düşünülebilecek en zarif yapıları ilhâm etmiş.»

Gérard de Nerval'in sözü kulaklarımda, çoğunlukla iyi halli ailelerin yaşadığı Maçka semtindeki Bezmiâlem Valide Sultan Çeşmesi'nin bugünkü perişanlığına bakıyorum; kışın kalorifer kömürlerini döktükleri varilleri, çeşmenin mermer

tezgâhına dizen apartıman kapıcılarına, tek Allah'ın kulu çıkıp da, bu tecavüzü durduracak bir söz söylememiştir. Böylece canım mermer tezgâhın kenarları kırıldıkça kırılmıştır. Duvarlarına kâh sünnetçiler, kâh particiler, bazan üniversite öğrencilerini garantili şekilde imtihan hazırlıyacaklarını iddia eden, ilim dağıtıcılarının ilânları kirletir. Ama, bu saldırlara aldırış eden bile olmaz!

Bu, geçimi yerinde kişilerin toplandığı bir semtte, Maçka'daki emsalsiz bir çeşmenin hâlidir; pislik içindedir ve mermerleri yıllardır temizlik yüzü dahi görmemiştir.

Belki bu semtten bir kul çıkar diye yazayım; bu emsalsiz eserin iki yüzünde çeşmesi vardır. Tabii muslukları çalınmıştır! Kâmil mermer kaplanmış ve ayna taşları kabartma süslerle şekillendirilmiştir. Birinci cephede Şükrî, ikinci cephede Ziver'in ikişer buçuk kıt'alık iki kitabe manzumesi bulunur. Tarih beyitleri şunlardır:

Şükriyâ târihinî al gel sadây-î âbdan
Lûleden bû keşer âbî geldi ceryân
eyledi

1255 (1839 M.)

Mücevher, tâm ikî târîh bir beyt içre
bak çıkdı
O şâhın çâkerî Ziver bu nazmî âdické
inşâd

Revan kılsın şeh-î âfâka cûy-î nusratın
Sûbhân

1255 (1839)

Bu semtî Vâlidê Sultân kıldî âb ilê
dîlşâd

1255 (1839 M.)

Çeşmenin bânisi böylesine yüce bir inanışla hayrat inşa ettirmişti. Günümüzde çok daha medenî olması gereken topluluklar, çevrelerindeki bu eşsiz ata yadigarını korumuyor, kurşunları ve muslukları durmadan çalınıyor, yalağında çöpçüler çöpleri yakıyor, kapıcılar çöp varillerini mermer tezgâhına diziyor!

182 ULAKI 1993

SİVAS ÇEŞMELERİ *

Ömer DEMİREL*

Anadolu şehirlerinin kuruluş ve gelişmelerinde toprak altı ve toprak üstü zenginliklerinin yanısıra, ticari trafiğin yoğunluğu, savunma ve topoğrafik özellikleri ile su yollarının önemli bir rol oynadığı muhakkaktır¹. Bu itibarla şehir toplumunun ihtiyacı olan su ve yiyecek gibi maddelerin kolayca karşılanma hususu, dikkatle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Zira, uzun süren kuşatma ve savaşlarda şehirlerin su ihtiyaçlarını kolay bir şekilde temin etme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır².

Su ve çeşmelerin insan hayatındaki öneminin yanısıra, Osmanlı toplum hayatındaki izlerini de belirgin bir şekilde görmek mümkündür. Osmanlı toplumunda su getirmek veya çeşme yaptırmak, dinî bir kültürün pratiğe uygulanan yaygın ve rağbette bir tezahürü olmuştur. Bu nedenle Osmanlı toplumunda en yüksek görevliden en düşüğüne, en zengininden en fakirine kadar, su getirme ve çeşme yaptırmaya faaliyetini her fert üstlenmiştir. Sivas şehri ve toplumu için de aynı hassasiyet müşahade edilmektedir³.

Sebil, pınar veya çeşme gibi hayrat yaptırılanların gaye ve beklentilerinin yanısıra eserlerin maddi yapılarının şehirlerdeki fiziki yapının oluşumundaki tesirlerinden de bahsedilmelidir. Osmanlı şehirlerinin simgesi haline gelen câmî, bedesten gibi mekanlara ilave olarak çeşmeleri de katmamız yanlış olmasa gerektir.

* Ömer Demirel AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü.

1. Scha L. Meray, Toplum Bilim Üzerine, İstanbul 1982, s. 100-101.

2. Suyu az ya da suya uzak olan şehirlerde kuşatma ve savaşlarda gizli geçitlerden suya ulaşmanın yolları yapılmıştır. Örneğin Ankara şehri mevki itibariyle sulara uzak yüksek bir yerde kurulmuştur. Çevresinden geçen en yakın ırmağa ulaşmak için gizli geçitler yapılmıştır. Bkz. Semavi Eyice, Ankara'nın Eski Bir Resmi, Atatürk Konferansları, (IV) 1970, s. 61-124.

3. Başta valiler olmak üzere, fazla zengin olmayan kadın vâkıflar dahi vardır.

OTAM (A.Ö. Osmanlı Tarihi Araştırma
ve Uygulama Merkezi Dergisi)

Sayı: 3 (OCAK-1992) Ankara, s. 169-178.

Dergi / Kitap
Kütüphanede Adıyıcılıdır.

30 HAZİRAN 2000

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

OSMANLI BAŞKENTİ İSTANBUL'DA

ÇEŞMELER

Birinci Baskı

YEM Yayın - Ocak 2000

Yayın Yönetmeni

Sedat ACAR

Yayın Sorumlusu

Gülçin İPEK

Yayın Sekreteri

Dilşad AKTAŞ
Devrim KALKAN

Fotoğraflar

Ömer KOKAL

Teknik Uygulama

Kenan ÖZTÜRK

Grafik-Uygulama

Ayfer TONUS HOŞOĞLU

Kapak Tasarımı

Tuncay BAYRAKTAR

Renk Ayrımı - Baskı

Doruk Grafik

Nuran KARA PİLEHVARİAN
Nur URFALIOĞLU
Lütfi YAZICIOĞLU

© Copyright: Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.

Bu kitabın her hakkı saklı olup, tümünün ya da bölümlerinin
fotokopi, ofset, teksir ya da başka yollarla çoğaltılması
ancak Yapı-Endüstri Merkezi A.Ş.'nin ve yazarının yazılı onayı ile olabilir.

YEM Yayın (Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları)

Cumhuriyet Cad. 329 Harbiye 80230 İSTANBUL

Tel: (0212) 230 29 19 - 219 39 39 pbx

Faks: (0212) 248 48 14 - 225 66 23

e-mail: yayin@yem.net web: www.yem.net

ISBN: 975-7438-83-9

OSMANLI BAŞKENTİ İSTANBUL'DA ÇEŞMELER

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	73292
Tas. No:	725.956

yapı-endüstri merkezi yayınları

MADDE YATIRILANDIRILMIŞ
SONRA GELEN DOKÜMAN

29 EYLÜL 2009

Geyme

الجشمه

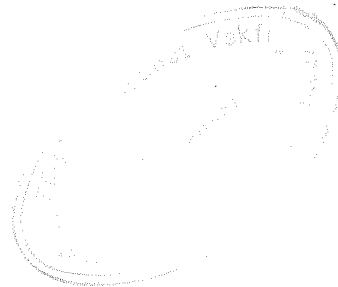
د. ميرفت محمود عيسى

أثرت العمارة التركية في العصر العثماني على العمارة المصرية وبدا ذلك جليا فيما أنشئ بمصر من مساجد ومدارس خاصة تلك التي اتبعت في تخطيطها الطراز العثماني. وفي عمارة السبيل كان التأثيران : المصري والتركي متبادلا، فمن المرجح أن ظهور السبيل في العمارة العثمانية بتركيا في القرن العاشر الهجري / السادس عشر الميلادي كان بتأثيرات مصرية⁽¹⁾، بينما ظهر التأثير التركي العثماني على ما أنشئ بمصر من أسبلة اتخذت من أسبلة إستانبول نموذجا لها، وذلك عندما أصبحت حجرة السبيل تطل على الخارج بواجهة مقوسة⁽²⁾.

ولقد شهدت العمارة التركية في العصر العثماني بناء الأسبلة البسيطة (الجشمه) والسبيل التركي. أما مصر في العصر العثماني وما تلاه من عقود فقد شيد بها طرازان من الأسبلة:

الأول : الأسبلة ذات النمط المحلي، وهو الطراز الذي شاع في عمارة المماليك.

الثاني : الأسبلة ذات التأثير التركي⁽³⁾، والذي عرفته مدن الأناضول. ويمكن أن يضاف إليهما طراز ثالث شيد في النصف الأول من القرن الحادي عشر الهجري / السابع عشر الميلادي وهو السبيل التركي البسيط والذي أطلقت عليه الوثائق لفظ «الششمه».

ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ
ΤΕΧΝΗΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΕΡΕΥΝΗ
ΑΡΧΗΤΕΥΣΜΟΛΟΓΙΑ

ΟΙ ΑΛΒΑΝΟΙ ΣΤΟ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

THE MEDIAVAL ALBANIANS

Editör: Charalambos Gasparis, Institute for Neohellenic, Atina 1998, 384 s.

"Ortaçağ'da Arnavutluk üzerine yapılan bu çalışmada ondokuz adet, konusunun uzmanı olan Akademisyen tarafından sunulan İngilizce, Fransızca ve İtalyanca makalelerden oluşmaktadır. Her üç dili bilenler için çarpıcı ve birbirinin değişikliği olan makaleleri okuma fırsatı bu kitapta yer alıyor.

BİR RUS SUBAYININ KAFKASYA ANILARI

■ Feodor Feodorovic Tornau, Çev: Keriman Vurdem, Kafkas Derneği Y. Ankara 1995, 234 s.

Feodor Feodorovic Tornau Rusya'nın Kafkasya'yı ilhakı döneminin ilerici Rus Subaylarının en parlak temsilcilerinden biridir. Tornau; Batı Kafkasya ile ilgili tarihi ve etnografik materyalleri toplayarak yayınladı. Bir çoğunu da el yazısı ile bıraktı. Bunlar 19. yüzyılın ilk yarısında Kafkas halklarının yaşam biçimlerini açık ve geniş biçimde göstermektedir. Kitap ilk olarak 1864 yılında yayımlanmıştır.

SİYASAL SİSTEM AÇISINDAN BİZANS İMPARATORLUĞUNDA DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ -I- (Kuruluşundan X. Yüzyıla Kadar)

■ Mehmet Çelik, Akademik Kitabevi, Ankara, 1999, XII+ 168 s.

Bizans'ta kilise ve din, toplumun her bir ferдинin vicdanında yer alan, uhrevi meselelerle ilgili bir olgu değil, bilakis siyasal sistemin bir parçasıydı. Denilebilir ki, bu müessese olmasaydı, Bizans'ı hiçbir güç bu kadar uzun süre ayakta tutamazdı. Kitap ayrıca Bizans'ın bilinmeyen pek çok yönünü öğrenme fırsatı veriyor.

HİRAM USTA VE SÜLEYMAN PEYGAMBER

■ Christian Jacq, Çev: Z. Zühre İlgelen, Arion Y., İstanbul 2000, 391 s.

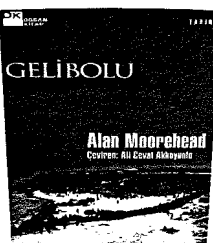
"Firavunların Mısır'na hayran olan Süleyman Peygamber, İvri ustası Hiram'a başvurur, bu garip ve insanlardan kaçan adam çizim sanatının, çağlar boyu kuşaktan kuşağa aktarılmış o gizemli bilinim sırlarını bilmektedir. Bu iki adam birlikte hem halka hem din adamlarına sınıfa karşı gelerek bir bas yapıp ortaya kovacaklardır.

OSMANLI BAŞKENTİ İSTANBUL'DA ÇEŞMELER

■ Nuri Urfatoglu - Lütfi Yazıcıoğlu - Nuran Karapehlivan Yem Kitabevi Y., İstanbul 2000, 216 s.

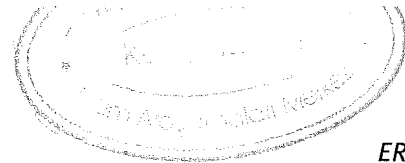
İstanbul çeşmeleriyle ilgili çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla yapılan, Osmanlı'nın son başkentinde 15. yüzyıldan 20. yüzyıla dek inşa edilen tüm çeşmeleri sağlıklı bir biçimde yapılan tipolojik çözümlenmelerle birlikte ve elde edilebilen görsel çizimlerle malzeme desteğinde kronolojik düzende sunan, Osmanlı mimarlığındaki üslup değişimlerini çeşmeler aracılığı ile kavramaya yönelik bu çalışmanın çeşmeler konusunda yapılan çalışmalarına kadar Osmanlı mimarı kimliği oluşturma sağladığı katıllarla da önemli bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir.

GELİBOLU

■ Alan Moorehead, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Kitap, İstanbul 2000, 342 s.

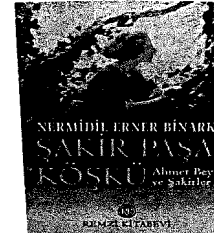
Çanak kale Savaşı'nın amacı, Çanak kale Boğazı'nı geçip İstanbul'u ele geçirmek Batı Cephesi'nin çamurlu mevzilerindeki kilidi açmak, Osmanlı İmparatorluğu'nu savaş dışına iterek Alman Cephesi'nde savaşan Ruslara yivecek ve cephane sağlamaktı. Ancak sonuç çok pahalıya mal olan bir yenilgi olacaktı. Gelibolu ismiyle çıkan bu kitap, döneme ait gelişmeleri aktarılan farklı bir yorumla Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu konumu da gözler önüne seriyor.

KİTAB-I DEDEM KORKUT DESTANLARININ DRESDEN NÜSHASI

■ H. Achmed Schmieide, T. Diyanet Vakfı, Ankara 2000, 196+155 s.

Dede kitabımız üzerine günümüze kadar yazılanlar çok ama, onlar büyük çoğunluğu ile filolog yazırların kaleminden kaçıda intikal etmiş nesnelere. Mehmet Fuat Köprülü, Orhan Şaik Gökyay, Fahrettin M. Kirzioğlu, Faruk Sümer gibi uzmanlardan sonra maalesef, gerek Türkiye ve Azerbeycan'da, gerekse diğer memleketlerde Dede Korkut kitabının tarih dünyası genellikle bilgisiz üzerine temel araştırmalar yok gibidir. Bölgesine bir durum nedeniyle H. Achmed Schmieide'nin eserine giriş olmak üzere katılan bu yazıda Dede Korkut kitabından kaynaklanan veya belgelennmiş olan birkaç tarihi konuya değinmektedir.

ŞAKİR PAŞA KÖŞKÜ AHMET BEY VE ŞAKİRLER

■ Nermidil Emer Binark, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000, 207+28 s.

Bu kitapta anlatılanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına tanık olmuş, ülkemize Cevat Paşa, Şakir Paşa gibi devlet adamlarıyla Fahrünnissa Zeyd, Aliye Berger, Füreya Koral, Cevat Şakir gibi sanatçılar armağan etmiş bir ailenin, Şakir Paşa Ailesi'nin hikayesidir.

ÜÇ İSTANBUL SERGİLERİ (OSMANLI DÖNEMİ, CUMHURİYET DÖNEMİ, GÜNÜMÜZ İSTANBULU)

■ Hazırlayan: Burçak Evren-İrfan Çiftçi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1998, 110 s.

İstanbul üzerinde ortak bir görüş vardır. En güvenlisiz seyyah bile bu şehre güvenerek gider. Hiçkimse İstanbul'da diğer kirkliğine uğramamıştır. Büyük eserlerin sühi ile bunların karşısında duyulan hayranlığın bununla bir alakası yoktur. İstanbul, önünde şair ile arkeoloğun, sefil ile tacirin, prenses ile gemicinin, kuzevli ile güneşlinin, hepsinin aynı hayranlık duygusu ile hakırdığı alemşümül ve son derece büyük bir güzelliği.

AHMET MİDHAT'IN KELİLE VE DİMNE TERCÜMESİ (Hulasa-i Hümayunnâme)

■ Haz: M. Ata Çatıktaş, Kültür Bakanlığı Y., Ankara, 1999, XI+323 s.

19. yüzyıl Türk Edebiyatı'nın önemli bir çevirisi olan Hulasa-i Hümayunnâme isimli bu eser, Ahmet Midhat tarafından Arapça'dan Türkçe'ye çevrilmiş Kelile ve Dimne (iki Çakalın Hikayesi) tercümesinin özettir. Dünya Edebiyatı'nın en eski eseri sayılan bu hayvan hikayeleri M.S. III. yüzyılda Hindistan'da yazılan Beydeba tarafından Sanskritçe olarak yazılmış ve daha sonra da Dünya Edebiyatı dillerine çevrilerek kral ve hükümdarların başucu kitabı olmuştur.

YAŞASIN CUMHURİYET SERGİLERİ

■ Hazırlayan: Burçak Evren-İrfan Çiftçi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 1998, 200 s.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Milli Mücadele'nin bütün milli heyecanını ve coşkusunu yansıtan bu kartpostallar aynı zamanda o yılların ifade biçimlerini de yansıtır. Artık tamamen nadide eserler haline gelen, dönemin kartpostalları özgün bir tasarımla günümüz insanına devrinin önemli bir kültürel boyutu olarak aktaracak. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın arşivinden alınan bu kartpostallar Kurtuluş Savaşı'nın ruhuna uygun kronoloji ve kurgu ile sunulmaktadır.

OKTAY ARAYICI'NIN OYUNLARINDA GELENEKSEL TİYATRO ÖGELERİ

■ Yusuf Sağlam, Kültür Bakanlığı Y., Ankara 1999, 200 s.

Sanatçıların ulusların dinamikleridir. Yapılandaki üstün değer kıstasları oranında eserleri ile yaşarlar. Sanatçıların yapıtlarında ortaya koydukları büyük, insanı kendisiyle lokomotif kıldırma; daha iyiyi, daha güzeliyle ulaşmada lokomotif görev üstlenir. Sanatın insan yaşamını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek adına görevinin tartışılmaz olduğu gerçeği sanatçının önemini kendiliğinden ön plana çıkarır. Oktay Arayıcı, sürüp giden kısır geleneksel tiyatro tartışmalarındaki yüzysel kuram düşüncelerine sapsız sapılmamış, kuramcılarının üzerinde tartışıp değerlendirilecekleri eserleri vererek, tartışmaya yeni yönelimler ve boyutları getirmiştir.

Sanat Tarihi Defterleri, sy. 12, İstanbul 2008, sh. 1-39

01684

- Ahmed (III)

- Çeşme

29 ARA 2008

MAKUL YATIMLANDIRAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Mimaride Yenilenmenin Simge Yapısı: Bab-ı Hümayun Önündeki III. Ahmed Çeşmesi¹

Turgut SANER

Lale Devri tanımı, 1718-30 yılları arasını kapsamak üzere A. Refik tarafından önerilmiş, tarih ve sanat/mimarlık tarihi yazınında da benimsenmiştir. Üslup özellikleri açısından kapsamı bu yılları aşan Lale Devri mimarlığı, araştırmalarda bir ara dönem türünü olarak işlenir. Dönemin sanat ve mimarlığı, klasik Osmanlı dönemi ile Batı etkilerinin ana tasarım dilini belirlediği 18. yüzyılın ikinci yarısındaki Osmanlı mimarlığı arasında bir geçiş olarak görülür. Bu geçişin temel özelliği araştırmalara göre “Batı etkili mimarlığa hazırlık”tır; henüz Barok ve Rokoko’nun tüm öğeleri sistematik biçimde tasarıma girmemiştir; Lale Devri mimarlığı bu yöndeki belirtileri taşır.

Topkapı Sarayı’nın ana kapısı Bab-ı Hümayun’un önüne inşa edilen III. Ahmed Sebili ve Çeşmesi de bu ara dönemin özellikleri içinde değerlendirilir. III. Ahmed Çeşmesi² ile birlikte yaklaşık aynı yıllarda çok sayıda meydan ve duvar çeşmesi inşa edilir. Tümü ortak bir mimari ifadeyi paylaşmaktadır. Üsküdar’daki III. Ahmed Çeşmesi, Tophane’deki I. Mahmud Çeşmesi ve Azapkapı’daki Saliha Sultan Çeşmesi’yle birlikte anıtsal çeşmelerin çekirdek grubu tamamlanır.

Bab-ı Hümayun’un önündeki çeşme, işgal ettiği yerin önemi, kronolojik öncülüğü ve tasarım özgünlüğü nedeniyle bu çalışmanın ana konusu olarak alınmıştır. Bu temsilci yapının anlaşılması diğer örneklerle de yansıtılabilir. Toplamda Lale Devri mimarlığının belli bir yönü tartışılmış olacaktır. Mimari betimleme bir sanat/mimarlık tarihi çalışmasının temel

¹ Lale Devri sanatının özgün dilini anlamaya yönelik çabam şimdiye kadar çeşitli kısa yazılara yansdı. Bu çalışma ise hepsinden önce, 1999’da, Prof. Dr. Semra Ögel’in önerisiyle doçentlik araştırması olarak hazırlandı, şimdi Defterler’deki yerini alıyor. Konuya yönelik teşvikleri için Ögel’e teşekkür borçluyum.

² Metin içinde sebil ve çeşme yerine sadece çeşme ifadesi kullanılacaktır.